

Angela Merkel som ekonomisk politiker

Många gånger såg sig Angela Merkel tvingad att ändra politisk ståndpunkt. Som ledstjärna hade hon en social marknadsekonomi för att garantera välstånd för de flesta.

Angela Merkel med Beate Baumann

Frihet. Minnen 1954–2021. Bonniers 2024, 668 sidor.

Angela Merkel har varit en av centralgestalterna i 2000-talets ekonomiska krishantering, och hon medverkade som ung politiker på 1990-talet i den genomgripande förändringen av östra Tysklands ekonomi då DDR anslutits till Förbundsrepubliken Tyskland. Så visst är hennes memoarer *Frihet*, utgivna tillsammans med den mångåriga och mycket nära medarbetaren **Beate Baumann**, av intresse för ekonomer, även om skildringen sägs vara ”högst subjektiv”.

Merkel gladdes sig över murens fall 1989 för hon trodde inte på en väg med ett förändrat DDR. ”Till sin struktur skulle DDR inte gå att reformera inifrån”.

Hon var med på partikongressen i Hamburg den 1 oktober 1990 när öst- och väst-CDU förenades och höll som ny medlem ett kort tal där hon förklarade att ”för oss [i östtyska Demokratiskt uppbrott] var det viktigt att skapa en socialt och ekologiskt inriktad marknadsekonomi och så snabbt



Bo Sandelin

är professor emeritus i nationalekonomi vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

som möjligt förverkliga en statlig enhet i Tyskland”.

Social marknadsekonomi

Merkel hade alltså inte trott på en reformerad socialism, utan det ekonomiska systemet i Västtyskland föreföll henne bäst på att garantera välstånd för de flesta. Det tyska begreppet *soziale Marktwirtschaft*, översatt med social marknadsekonomi, åberopar hon med gillande på många ställen i boken, låt vara att hon i ett fall säger sig ha varit ”naiv” när det gäller tron på den sociala marknadsekonomi och på näringslivets och politikens gemensamma ansvar. Numera menar hon att det inte är företagen utan staten som bär ansvaret för det allmänna bästa”.

Den fria konkurrensen var viktig för att

skapa grunden för materiellt välstånd, men den kunde få önskade sociala bieffekter på bland annat inkomstfördelningen som behövde motverkas med skatter och transfereringar. Det etablerade uttrycket social marknadsekonomi ger hos många positiva associationer, men när Merkel med stor begynnelsebokstav försökte lansera begreppet "Ny social marknadsekonomi" i titeln på ett projekt, som skulle "granska och förnya den sociala marknadsekonomi under globaliseringsvillkor", var det många som blev misstänksamma, så titeln ändrades.

Privatisering av statliga företag

Sammanläggningen av ekonomierna i före detta DDR och Västtyskland var naturligtvis inte enkel. Förväntningarna i öst var ibland orealistiska, och det fanns idéer om att bara man fick tillgång till den köpstarka västtyska valutan skulle man få det bra. Merkel citerar hur man skanderade på gatorna 1990: "Vi stannar om D-marken kommer hit, och kommer den inte så flyttar vi dit". Självt såg hon efter moget övervägande ett snabbt införande av D-marken som det bästa, och i enlighet med statsfördraget mellan DDR och Förbundsrepubliken om en valuta-, ekonomi- och socialunion infördes den västtyska D-marken som valuta i DDR redan den 1 juli 1990, det vill säga drygt tre månader innan DDR formellt uppgick i Förbundsrepubliken Tyskland.

Större delen av näringslivet i DDR bestod av statliga företag, så kallade *Volkseigene Betriebe*. Efter återföreningen skulle de privatiseras, och som ansvarig myndighet bildades *Treuhandanstalt*. De östtyska företagen var oftast mindre effektiva än företagen i väst, många fick läggas ner och arbetslösheten sköt i höjden.

Merkel skriver att man i före detta DDR fick D-marken "till mycket förmånliga växlingsvillkor", men detta kan diskuteras.



Övervärderingen av DDR-valutan må ha varit fördelaktig för konsumenter som köpte varor från väst men den innebar att de mindre effektiva företagen i öst inte klarade konkurrensen.

Finanskrisen

Angela Merkel avancerade inom politiken, och den 22 november 2005 valdes hon första gången till förbundskansler. Som sådan mötte hon två år senare den finanskris som hade spritt sig från bostadslänemarknaden i USA. Ofta kan man ange exakt vad man gjorde när något viktigt inträffar. Merkel var på en operaföreställning i Salzburg den 28 juli 2007 när hon fick meddelandet "problem med [banken] IKB", vilket innebar att den internationella finanskrisen hade nått Tyskland.

Efter ett år med problem för en del tyska banker noterade man att det under en helg i början av oktober 2008 hade tagits ut mer

kontanter än vanligt ur bankomaterna. För att stilla oron och förhindra bankrusning gjorde Merkel och finansministern **Peer Steinbrück** ett väl förberett gemensamt framträdande där de förklarade att regeringen garanterar att spararnas insättningar är säkrade. Detta hade avsedd effekt. Det verkar vara Merkel personligen som sedan var den ledande på den tyska sidan i utformningen av de nationella och internationella insatser som gjordes hösten 2008, först för att stabilisera finansmarknaderna och sedan för att påverka den reala ekonomin med konjunkturpolitik.

Eurokrisen

Finanskrisen följdes direkt av eurokrisen (som naturligtvis också var ett slags finanskris). Merkel beskriver målade hur den ena övergick i den andra. Det nya läget tycks ha blivit klart för henne i början av 2010, då den franske presidenten **Nicolas Sarkozy** vid ett informellt möte ville prata om läget i Grekland. Landets budgetunderskott i förhållande till bnp beräknades till över 12 procent, vilket var mer än tre gånger så mycket som man hade uppgivit på våren. Grekiska staten började få svårt att låna och räntorna steg på grekiska statsobligationer. ECB-chefen **Jean-Claude Trichet** med stöd av Nicolas Sarkozy och EU-kommissionens ordförande **José Manuel Barroso** fastslog att Grekland behövde hjälp i form av pengar.

Det ville Merkel inte gå med på. En viktig förutsättning för att Tyskland skulle gå med i valutaunionen hade varit *no-bail-out*-klausulen, det vill säga att varje stat själv är ansvarig för att betala sina skulder. ”Så stipulerades det i EU-fördragen”, fastslår hon.

Så småningom ändrade hon sig. I samband med behandlingen i förbundsdagen av stödfonden EFSF (Europeiska finansiella

”Merkels memoarer är omfattande mätt såväl i sidor som i saker som tas upp. Stilen är lättsam och underhållande – jag håller inte alls med de recensenter som beskrivit den som torr och tråkig.”

stabiliseringsmekanismen) 2010 förklarade hon: ”Valutaunionen är en ödesgemenskap. Därför handlar det om varken mer eller mindre än bevarandet och bedyrandet av den europeiska idén. Det är vår historiska uppgift; för om euron går omkull går Europa omkull”.

Tyskland kom att bidra väsentligt till att rädda euroländer med misskötta ekonomier. Och Merkel stödde uppenbarligen ECB:s beslut 2012 om *Outright Monetary Transactions*, som innebar att ECB kunde köpa obegränsade mängder statsobligationer med korta löptider från euroländer. ”Bazookan var uppenbarligen hittad”, skriver hon. Men det innebar att man fjärmade sig från valutaunionens ursprungliga *no-bail-out*-princip.

Energifrågan

Energifrågan var känslig. En avveckling av kärnkraften hade beslutats av **Gerhard Schröders** rödgröna regering 2001. Merkels regering hade senare avbrutit avvecklingen. Hon hade menat att kärnkraftens risker är försvarbara. Men så inträffade olyckan i Fukushima 2011, vilket ledde till stora demonstrationer mot driftsförlängningen. Merkel drog nu slutsatsen att ”vi måste omvärdera kärnkraften förutsättningslöst”. Politiska implikationer gjorde att inte heller

köp av naturgas från Ryssland var problemfritt, och Nord Stream 2, som aldrig transporterat någon gas, var i efterhand ”en katastrofal investering”.

Social marknadsekonom inom vida ramar

Vad säger sammanfattningsvis memoarerna om Merkel som ekonom? Det råder knappast något tvivel om att hon som ledstjärna hade den ”sociala marknadsekomin”, som hon nämner på många ställen i boken. Men inom dess ramar kan den praktiska politiken ta olika riktning när förutsättningarna förändras. Jag tror inte att hon ansåg att hon bytte ideologisk grund när hon såg sig tvingad att ändra politisk ståndpunkt. Det senare skedde som vi sett flera gånger. Hon försvarade först men släppte sedan *no-bail-out*-principen under eurokrisen. Hon var kärnkraftsförespråkare men svängde efter händelserna i Fukushima. Hon var med och invigde Nord Stream 1 men fann sedan att det blivit riskabelt att binda upp sig vid rysk gas.

Merkels memoarer är omfattande mätt såväl i sidor som i saker som tas upp. Stilen är lättsam och underhållande – jag håller inte alls med de recensenter som beskrivit den som torr och tråkig. Framställningen är saklig och ofta mycket detaljrik, som till exempel när hon beskriver kanslerkontoret eller resvägar, eller överraskande ägnar nästan sex sidor åt fotbolls-VM 2006.

Särskilt i ett avseende uppskattar jag detaljrikedomen. I beskrivningen av många storpolitiska möten berättar hon om nyanserna i de olika deltagarnas hållning, inklusive sin egen, på ett vis som ger en mer levande och begriplig bild av vad som skett än vad vi som allmänhet senare kan ha fått oss till livs genom medier. Låt vara att det är hennes ”subjektiva” bild.

Ekonomiska Samfundet i Finland r.f.

Ekonomiska Samfundets syfte är att vidga och underhålla intresset för den ekonomiska vetenskapen och att arbeta för tillämpningen av den i det ekonomiska livet. Samfundet är ett forum för ekonomisk debatt och verksamheten är koncentrerad kring medlemsmöten och seminarier samt den egna tidskriften. Samfundet grundades i Helsingfors 1894.

Ekonomiska Samfundet välkomnar nya medlemmar. För mer information och ansökningsformulär se www.ekonomiskasamfundet.fi.

Styrelsen 2026

Alex Seitsamo (ordf.), Richard Brander, Ria Fazer, Fredrik von Knorring, Mikael Kosk, Maria Östergård Käld, Ronnie Söderman, Peter Stenvall, Reidar Wasenius.

Verksamhetskoordinator

Nicolina Räihä
nicolina.raiha@ekonomiskasamfundet.fi

Ekonomiska samfundets tidskrift publicerar artiklar och översikter om aktuell ekonomisk politik och forskning samt om näringslivet. Vetenskapliga och populärvetenskapliga bidrag, debattinlägg och bokrecensioner ingår. Nya och tidigare nummer finns avgiftsfritt att läsa på www.ekonomiskasamfundet.fi/tidskriften. Tidskriften finns också som e-tidning på adressen e-tidning.ekonomiskasamfundet.fi samt i applikationen HBL365.

Intresserade skribenter kan ta kontakt med chefredaktören Mikael Kosk på e-postadressen mikael.kosk@gmail.com för närmare information och för att presentera artikelidéer.